

زندگی و اندیشه های غزالی

مرتضی فلاحی

نشر اراده

۱۳۹۴

سرشناسه	: فلاحتگر، مرتضی، ۱۳۵۲ -، توشیحگر
عنوان و نام پدیدآور	: زندگی و اندیشه‌های غزالی / مولف مرتضی فلاحتگر.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات اراده، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۹۰ ص.
شابک	: ۹۰۰۰۰ ریال: 978-600-7963-72-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: غزالی، محمد بن محمد، ۴۵۰ - ۵۰۵ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: غزالی، محمد، ۱۹۱۷ - ۱۹۹۵ م. -- سرگذشتنامه
رده بندی کنگره	: BBR ۶۱۰/۶۱۰ ف ۹۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۱۸۹/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹ ۷۵۰۱

نام کتاب: زندگی و اندیشه‌های غزالی

مولف: مرتضی فلاحتگر

ناشر: نشر اراده

ویراستار فنی: فاطمه کریمی پینه رودی

ویراستار ادبی: شبنم کریمی خانقاه

نوبت چاپ و سال چاپ: اول - ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپخانه: نگین تهران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۶۳-۷۲-۲

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران-میدان انقلاب - خ کارگر شمالی - خ فرصت شیرازی - پلاک ۲۰ - واحد ۲

تلفن: ۰۲۱۶۶۵۹۶۵۲۱

۵	مقدمه
۶	سبک ادبی امام محمد غزالی
۱۰	آثار امام محمد غزالی
۲۰	مسافرت محمد غزالی به گرگان
۲۱	بازگشت مجدد غزالی به طوس
۲۲	مهاجرت غزالی به نیشابور
۲۶	غزالی در بغداد
۲۹	مهم ترین تألیفات غزالی در بغداد
۳۰	امام محمد غزالی در استانی تحول فکری
۳۴	شرح مراحل دو گانه تحول فکری امام محمد غزالی
۳۶	علل تحول فکری امام محمد
۴۱	کتاب فلسفی غزالی
۴۳	تصوف غزالی
۴۶	وضعیت سیاسی و اجتماعی روزگار غزالی و تأثیر آن در ایجاد تحول روحی
۴۷	نظر غزالی پرهان مختلف
۴۹	نقدی بر کتاب احیاء علوم الدین غزالی
۸۰	منابع

ابو حامد محمد بن محمد غزالی طوسی در سنه ۴۵۰ هـ. ق در طابریان طوس به دنیا آمد. هنوز کودکی بود که پدرش - محمد غزالی - در گذشت و کفالت او و طبق وصیت او امام محمد و برادرش - احمد غزالی - را به دوست صوفی مسلکشان ، ابو حامد احمد بن محمد رادکانی طوسی سپرده شد. ابو حامد و برادرش با اندوخته ی مالی پدر چندی در نزد آن دوست زندگی کردند . بعد از یک مدت به دلیل اتمام سرمایه ی مالی و تنگدستی دوست صوفی ، به مدرسه ی شبانه روزی طوس پناهنده شدند. در آن جا دو برادر علوم قرآن، ادب، فقه و حدیث و بسیاری علوم دیگر را آموختند. پس از چندی در عنفوان جوانی ، ابو حامد راه خود را از برادر جدا کرد و جهت ارضای قریحه ی علم طلبی خود راهی گرگان شد. در گرگان نزد حضرت درس ابو نصر اسماعیلی بهره برد . بعد از این که در این شهر علم فقه و فن را آموخت از آن جا نیز خارج شد و به طوس بازگشت .

بعد از سه سال اقامت در این شهر آوازه ی مدارس نظامیه ی نیشابور او را از خود بی خود ساخت و راهی این شهر شد . نیشابور پای درس امام الحرمین - رئیس و مدرس نظامیه ی نیشابور - نشست و سال ها در آن جا درس داد و تجربه کرد. اما بعد از مرگ این شخصیت دیگر در نظامیه نماند و به عسگر ، محله در نزدیکی نیشابور که اردوگاه نظامی پادشاه بود ، پناه برد . در آن جا از حمایت همه جانبه ی وزیر با کفایت ایرانی و هم شهری خود ، خواجه نظام الملک طوسی برخوردار گشت . چنانی در این اردوگاه به سر برد و پادشاه و وزیر را مسحور لیاقت و کفایت واقعی خود کرد . تا حدی که نظام الملک او را جهت ریاست نظامیه ی بغداد - بزرگ ترین مرکز علمی آن زمان در بین مسلمین - برگزید . و ابو حامد با دبدبه و کبکبه ی فراوان در سال ۴۸۴ هـ. ق وارد بغداد شد . در این شهر هم ریاست نظامیه را بر عهده داشت ، هم تدریس می کرد . روزها در مجلس درس او صدها نفر حضور داشتند و آوازه ی علم و اعتبار او سراسر جهان اسلام را فرا گرفته بود . مدت ها به همین منوال می گذشت تا این که از ماه رجب سال ۴۸۸ هـ. ق تشویش

(۱) اختلافات فقهی میان شافعی و حنفی را فن خلاف می نامیدند.

روحی و انقلاب احوال غزالی نمایان می شود. پس از چندی درگیری روحی و تضاد با خویشتن و جامعه ی اطراف سرانجام طوق شهرت و آوازه و فخر فروشی را از گردن می نهد و در ذی القعدة همان سال به قصد سفر حج از بغداد و همه ی دنیا طلبی هایش می گریزد، تا یک زندگی نو را تجربه کند.^۱

از بغداد راهی دمشق می شود و از آن جا به بیت المقدس می رود. حدود ده سال در عزلت به سر می برد در کسوت صوفیان. در این ده سال بزرگ ترین اثر خود یعنی احیاء علوم این را می نگارد. و این بار با شمایل یک عارف شوریده وارد بغداد می شود. مدتی در یک خانقاه معروف ساکن می شود و ظاهراً احیاء العلوم را برای مشتاقان می خواند. بعد از مدتی از آن جا به خارج می شود و به زادگاه خویش باز می گردد. از این زمان تا پایان عمر به مطالعه و تحقیق در علوم عرفان و ادب و بسیاری دیگر می پردازد. خانقاهی نیز در صیدان می سازد تا در آن جا به اشاعه ی این فرقه بپردازد. و سرانجام در سال ۵۰۵ ه. ق. به دنبال یک بیماری کوتاه در طوس فوت می کند.

— سبک ادبی امام محمد غزالی —

— نثر امام محمد —

امام محمد از جمله اندیشمندان پر کار ایرانی است که در طول زندگی نه چندان طولانی خود اثرات بی شماری را خلق کرد و لحظه ای از نگارش و تألیف باز نایستاد. با کمی تأمل در اثرهای به جا مانده از او می توان به نوع نثر او پی برد. در اغلب کتاب ها نویسنده خود را مقید به سلیس نویسی و تألیف غیر متکلف می کند. به نحوی که یک خواننده ی معمولی می تواند از آثار او سر در آورد. تحقیقات گسترده ای در زمینه ی سبک نویسندگی او انجام گرفته که گوشه ای از نتایج این تحقیقات در این قسمت آورده می شود:

زرین کوب در باب سبک نگارش ابو حامد می گوید:

(۱) در خصوص علت های تحول فکری او در فصل چهارم این پایان نامه بحث مفصلی شده است.

« سبک بیانش لطف و جاذبه ای مخصوص داشت . ساده ، شیرین ، خالی از پیرایه . همیشه متضمن یک اندیشه ی منظم . و همه جا در حد فهم و فکر عادی . با آن که مطالب وی غالباً از سطح عادی بالاتر بود ، بیان دلکش وی آن ها را با فهم عادی مأنوس می کرد و این نکته بی شک از اسباب عمده شد در شهرت و رواج آثار او . در واقع شیوه ی او چیزی است بین اطناب و ایجاز . بین شیوه پیچیده ی فلاسفه و سبک آکنده از تکرار اهل حدیث.»^۱

و باز هم در بیان سبک او چنین معتقد است : « سبک او آن جا که مخاطبش بیشترین ی خلوص است ، غالباً همراه با تمثیل و تشبیه است . اگر بیان وی گاه به ابهام می گراید بیشتر در رسالات فنی و کتاب هایی است که برای عامه نیست . »^۲

در واقع می توان این طرز نیز گفت که با آن که مقید بود تا در کتاب های خود اصطلاحات فقهی و عبارات تناسلی فلسفه ، کلام ، عرفان و بسیاری دیگر استفاده کند اما نثر او چندان دور از فهم اداک ، سادگی و پرباری خود را حفظ کرده است .

بهار این مسأله را چنین تعبیر می کند « ام غزالی و برادرش احمد از جمله کسانی اند که در نثر فارسی انقلاب انداخته و به سبب قدرت زیادی که در فکر و قوه ی عقلیه داشته اند از آوردن کلمات و لغات و اصطلاحات تازه پروا نکردند . بنیاد نثر قدیم را - به طریق بسیار ساده و برای درست فهمی عوام - دگرگون ساخته اند . »^۳

دیگر این که غزالی از جمله نویسندگانی است که خرد را محصور در یک زبان نمی سازد . به هر دو زبان فارسی و عربی کاملاً مسلط است و آثاری در هر دو زبان بر جای می گذارد . این قدرت بی حد و حصر غزالی شهرت و اعتبار او را ، پیش از پیش افزون می نماید . همایی در این باب و در باب نثر غزالی چنین می گوید :

(۱) زرین کوب ، فرار از مدرسه ، ص ۱۳۷ .

(۲) همان ، ص ۱۴۱ .

(۳) بهار ، سبک شناسی (تاریخ تطور نثر فارسی) ، ج ۲ ، ص ۶۵۳ .